MAHALLALARDA YOSHLAR BILAN ISHLASHDA GENDER YONDASHUV

O.A. Ashurova
Farg‘ona davlat universiteti katta o‘qituvchisi
Sharofova Ma’murajon Farxodjon qizi
Farg‘ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Maqolada mahalla darajasida yoshlar bilan ishlashda gender yondashuvni qo‘llashning mazmuni, nazariy asoslari va amaliy usullari yoritilgan. Yigit va qizlarning ehtiyojlarini gender tahlil asosida o‘rganish, individual, guruhiy va jamoaviy ish shakllari hamda «teng-tengga» usulining imkoniyatlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mahalla, yoshlar bilan ishlash, gender yondashuv, gender tahlil, yoshlar yetakchisi, teng-tengga ta’lim, ijobiy rivojlanish.

Аннотация. В статье раскрыты содержание, теоретические основы и практические методы применения гендерного подхода в работе с молодёжью на уровне махалли. Проанализированы изучение потребностей юношей и девушек на основе гендерного анализа, индивидуальные, групповые и общественные формы работы, а также возможности метода «равный – равному».

Ключевые слова: махалля, работа с молодёжью, гендерный подход, гендерный анализ, молодёжный лидер, обучение «равный – равному», позитивное развитие.

Abstract. The article examines the content, theoretical foundations and practical methods of applying a gender approach to youth work at the mahalla (neighbourhood) level. It analyzes gender-based needs assessment of young women and men, individual, group and community forms of work, and the potential of peer education.

Keywords: mahalla, youth work, gender approach, gender analysis, youth leader, peer education, positive youth development.

Kirish

Mahalla yoshlar hayotining asosiy qismi o‘tadigan, ularning qadriyatlari, xulq-atvori va hayotiy rejalari shakllanadigan muhitdir. Shu sababli bugungi kunda yoshlar siyosatini amalga oshirishning markazi mahallaga ko‘chmoqda. Har bir mahallada yoshlar yetakchisi lavozimi joriy etilgan, «mahallabay» ishlash tizimi doirasida hokim yordamchisi, xotin-

qizlar faoli va boshqa mas’ullar yoshlar muammolarini joyida hal etishga mas’ul etib belgilangan.

Biroq mahallada yoshlar bilan ishlash ko‘pincha «umumiy yoshlar» uchun mo‘ljallangan tadbirlar ko‘rinishida olib boriladi. Aslida yigit va qizlarning qiziqishlari, bo‘sh vaqti, harakatlanish imkoniyatlari va duch keladigan xavflari farq qiladi. Masalan, sport musobaqalari yoki kechki tadbirlar ko‘proq yigitlarni qamrab oladi, qizlar esa oilaviy cheklovlar sababli ulardan chetda qoladi. Aksincha, oila va sog‘liqqa oid ma’rifiy suhbatlar ko‘pincha faqat qizlarga qaratiladi, yigitlar esa bu mavzulardan uzoqda qoladi.

Mazkur ishlarning huquqiy asosini «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi (O‘RQ-406, 2016), «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida»gi (O‘RQ-562, 2019) va «Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida»gi qonunlar hamda «2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasi» tashkil etadi. Maqolaning maqsadi – mahallada yoshlar bilan ishlashda gender yondashuvni qo‘llashning mazmuni va amaliy usullarini asoslash.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

R. Lerner va hammualliflari ishlab chiqqan «yoshlarning ijobiy rivojlanishi» (Positive Youth Development) konsepsiyasi yoshlarni «muammo manbai» emas, balki rivojlantirilishi lozim bo‘lgan salohiyat egasi sifatida ko‘radi. Unga ko‘ra, yoshlar bilan ishlash beshta sifat – kompetentlik, o‘ziga ishonch, ijtimoiy bog‘liqlik, xarakter va g‘amxo‘rlikni rivojlantirishga qaratilishi kerak [5]. Bu sifatlarni yigit va qizlarda teng rivojlantirish gender yondashuvning asosiy vazifasidir.

P. Freyre dialogga asoslangan ta’lim g‘oyasini ilgari surib, insonni o‘z hayotidagi muammolarni anglash va ularni o‘zgartirishga qodir subyekt sifatida ko‘rgan [6]. T. Jeffs va M. Smit yoshlar bilan ishlashni rasmiy ta’limdan farqli ravishda suhbat, ishonch va ixtiyoriy ishtirokka tayanuvchi «norasmiy ta’lim» deb ta’riflagan [7]. Mahalla aynan shunday norasmiy ta’lim uchun eng qulay makondir.

G. Rao Gupta dasturlarni gender jihatdan baholashning «gender uzluksizligi» shkalasini taklif etgan: stereotiplarni kuchaytiruvchi, gender farqlarini hisobga oluvchi (moslashtiruvchi) va gender me’yorlarini ijobiy o‘zgartiruvchi (transformativ) yondashuvlar [8]. G. Barker va hammualliflarining Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti uchun tayyorlagan

tadqiqoti yigitlar bilan gender me’yorlari bo‘yicha guruhiy mashg‘ulotlar o‘tkazish ularning zo‘ravonlikka munosabati va mas’uliyatli xulq-atvorini ijobiy o‘zgartirishini ko‘rsatgan [9].

Tadqiqot metodlari: ilmiy adabiyotlar va normativ hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish, umumlashtirish.

Muhokama va natijalar

1. Mahallada gender yondashuvning mazmuni

Mahallada yoshlar bilan ishlashda gender yondashuv – yigit va qizlarning turlicha ehtiyoj, imkoniyat va muammolarini aniqlash, ularni barcha tadbir va dasturlarda hisobga olish hamda ikkala jins vakillari uchun teng natijaga erishishga qaratilgan faoliyatdir. U «hammaga bir xil» munosabatdan farq qiladi: teng natijaga erishish uchun ba’zan turli guruhlarga turlicha yondashish talab etiladi.

G. Rao Gupta shkalasi asosida mahalladagi ishlarni uch darajada baholash mumkin. Birinchi daraja – gender omilini e’tiborga olmaydigan tadbirlar bo‘lib, ular bexosdan stereotiplarni kuchaytirishi mumkin. Ikkinchi daraja – yigit va qizlar ehtiyojiga moslashtirilgan tadbirlar, masalan, qizlar uchun kunduzgi va uyga yaqin joyda o‘tkaziladigan to‘garaklar. Uchinchi, eng yuqori daraja – yoshlar va ularning oilalarida gender stereotiplarga nisbatan tanqidiy qarashni shakllantirib, me’yorlarni ijobiy o‘zgartirishga qaratilgan ishlar.

2. Yoshlar ehtiyojini gender tahlil asosida o‘rganish

Mahallada samarali ish yoshlar ehtiyojini o‘rganishdan boshlanadi. Gender tahlil quyidagi savollarga javob izlaydi: mahallada qancha yigit va qiz bor va ularning qanchasi o‘qiydi, ishlaydi yoki ikkalasini ham qilmaydi; ularning bo‘sh vaqti qachon va qayerda o‘tadi; qaysi tadbirlarga kim qatnashadi va kim qatnasha olmaydi, nima uchun; qarorlarni kim qabul qiladi.

Bunday ma’lumotlarni «Yoshlar daftari» va «Ayollar daftari» ma’lumotlari, uyma-uy yurish, qisqa so‘rovnomalar va yoshlar bilan fokus-guruh suhbatlari orqali yig‘ish mumkin. Fokus-guruhlarni yigit va qizlar bilan alohida o‘tkazish ular o‘z muammolarini ochiqroq aytishiga imkon beradi. Olingan natijalar mahalla yoshlar yetakchisining yillik ish rejasiga asos bo‘ladi.

3. Ish shakllari va usullari

Individual ish yordamga muhtoj yigit yoki qiz bilan uning muammosidan kelib chiqib olib boriladi: ta’limni davom ettirish, kasb egallash, ishga joylashish yoki oilaviy nizoni hal etishda maslahat va hamrohlik ko‘rsatiladi. Qizlar bilan ishlashda xotin-qizlar faoli, yigitlar bilan ishlashda yoshlar yetakchisi va profilaktika inspektorining hamkorligi samarali natija beradi.

Guruhiy ish qiziqishlar asosida tuziladigan to‘garak, klub va treninglar orqali olib boriladi. Bunda tadbirlarning vaqti va joyi qizlar uchun ham qulay bo‘lishi, aralash guruhlarda rahbarlik vazifalari yigit va qizlarga navbat bilan berilishi muhim. Ayrim mavzular (masalan, reproduktiv salomatlik, oilada mas’uliyat) bo‘yicha dastlab alohida, keyin esa qo‘shma mashg‘ulotlar o‘tkazish maqsadga muvofiq. Yigitlar uchun oilada teng mas’uliyat, mas’uliyatli otalik va zo‘ravonliksiz munosabatlar mavzusidagi mashg‘ulotlar alohida ahamiyatga ega.

Jamoaviy ish mahalla aholisining yoshlarga munosabatini o‘zgartirishga qaratiladi. Ota-onalar bilan uchrashuvlar, qizlar ta’limi va kasbini qo‘llab-quvvatlagan oilalar tajribasini targ‘ib qilish, turli kasblarda muvaffaqiyatga erishgan yigit va qizlarni mahalla yoshlari bilan uchrashtirish shular jumlasidandir. Bunda mahalla oqsoqollari va nuroniylarning ijobiy fikri oilalar qarashini o‘zgartirishda katta ta’sir kuchiga ega.

«Teng-tengga» usuli mahalladagi faol, maxsus tayyorgarlikdan o‘tgan yigit va qizlarning o‘z tengdoshlariga ma’lumot berishi va namuna bo‘lishiga asoslanadi. Yoshlar tengdoshini kattalarga nisbatan osonroq tinglaydi va o‘z muammosini ochiqroq aytadi. Bu usul BMT Aholishunoslik jamg‘armasining yoshlar tarmog‘i tajribasida keng qo‘llanib kelinmoqda [10]. Mahallada OTM talabalarini ham teng-tengga murabbiy sifatida jalb etish mumkin.

Xulosa

Mahalla yoshlar bilan ishlashning eng yaqin va ta’sirchan bo‘g‘ini bo‘lib, bu yerda gender yondashuvni qo‘llash yigit va qizlarning teng rivojlanishini ta’minlaydi. Gender yondashuv «hammaga bir xil» tadbirlar emas, balki yoshlar ehtiyojini gender tahlil asosida o‘rganish, individual, guruhiy va jamoaviy ishlarni shu asosda rejalashtirish hamda yoshlarni o‘zgarishlarning faol ishtirokchisiga aylantirishni talab etadi. Shu asosda quyidagilar taklif etiladi:

1. Mahalla yoshlar yetakchilari va xotin-qizlar faollari uchun gender yondashuv va gender tahlil bo‘yicha qisqa muddatli o‘quv kurslarini tashkil etish.

2. Mahalla yoshlar ishlari rejalarini tuzishda yigit va qizlar ehtiyojini alohida o‘rganish va tadbirlar qamrovini jins kesimida hisobga olish.

3. Har bir mahallada yigit va qizlardan iborat «teng-tengga» murabbiylari guruhini tuzish, bunda OTM talabalarining ko‘ngilli ishtirokidan foydalanish.

4. Yigitlar uchun oilada teng mas’uliyat va zo‘ravonliksiz munosabatlar mavzusidagi mashg‘ulotlarni mahalla ishlari rejasiga kiritish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi Qonuni. 14.09.2016, O‘RQ-406.

2. O‘zbekiston Respublikasining «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonuni. 02.09.2019, O‘RQ-562.

3. O‘zbekiston Respublikasining «Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida»gi Qonuni.

4. O‘zbekiston Respublikasida 2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasi. Oliy Majlis Senati Kengashining 2021-yil 28-maydagi qarori.

5. Lerner R.M. et al. Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents // The Journal of Early Adolescence. – 2005. – Vol. 25(1). – P. 17–71.

6. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. – New York: Herder and Herder, 1970.

7. Jeffs T., Smith M.K. Informal Education: Conversation, Democracy and Learning. – Ticknall: Education Now, 1996.

8. Gupta G.R. Gender, sexuality, and HIV/AIDS: The what, the why, and the how // XIII International AIDS Conference. – Durban, 2000.

9. Barker G., Ricardo C., Nascimento M. Engaging Men and Boys in Changing Gender-Based Inequity in Health: Evidence from Programme Interventions. – Geneva: World Health Organization, 2007.